

VELKOMMEN TIL JULEMØTE

Vinderen Historielag ønsker velkommen
til julemøte i
peisestuen i Ris menighetshus

torsdag 13. desember kl. 1800.

Finn Holden vil snakke om

Christian IVs by og livet i Kvadraturen

Enkel servering

VELKOMMEN!

Finn Holden

leder

UVISS FRAMTID FOR VILLA STENERSEN

Til tross for Villa Stenersens plass blant verdens hundre fremste modernistiske bygninger, har ikke kulturdepartementet bestemt seg for hva det vil gjøre med boligen i Tuengen allé.

TEKST: INGEBORG WIESE

FOTO: FINN HOLDEN

Den nyopprettede, internasjonale stiftelsen Iconic Houses Network har annonsert at Villa Stenersen er tatt inn på listen blant hundre unike, verneverdige modernistiske boliger spredt over hele verden. Det er dermed fornemt selskap funkisboligen tegnet av arkitekt Arne Korsmo plasseres i. Stiftelsen har som formål å skape større bevissthet hos både myndigheter, i fagmiljøene selv, i utdanningsinstitusjoner og i samfunnet generelt rundt verdien av disse boligene og den kulturarven de representerer. Hovedkriteriet for å komme med på listen er at byggene skal være de fremste representantene for 1900-tallets modernistiske arkitektur.

Til tross for at de hundre boligene på listen er plassert rundt om på alle kontinenter, mener nettverket at utfordringer relatert til drift er ganske like. Av den grunn ønsker det nyetablerte nettverket å være et samlende forum for faglige diskusjoner. Det er et mål for stiftelsen at de ulike

miljøene kan utveksle erfaringer rundt restaurering, utvikling av publikumstilbud, ivaretagelse av samlinger og utstillinger. Siden år 2000 har Villa Stenersen vært åpen for allmennheten, og det er en vesentlig forutsetning for i det hele tatt å bli vurdert til Iconic Houses Network sin liste.

Æresbolig en gammeldags idé

Tidligere i år kom det imidlertid et utspill fra daværende kulturminister Anniken Huitfeldt, som ønsket å gjøre om Villa Stenersen til æresbolig for en arkitekt eller designer. I august sa direktør i Norsk Form, Andreas Vaa Bermann, til Aftenposten at han syntes æresbolig var en gammeldags idé. Han uttalte i tillegg at det var en lite hensiktsmessig måte å bruke offentlige midler. Det er mange i kulturlivet som støtter hans syn. Flere av dem samlet seg derfor i et brev til den forrige kulturministeren på forsommern, for å hindre at Villa Stenersen blir gjort om til æresbolig og dermed stengt for offentligheten. I brevet fra blant annet Norsk Form, Nasjonalmuseet og Norske arkitekters landsforbund står det: "Villa Stenersen er unik i norsk kunst-, design-, kultur- og arkitekturhistorie, og bør være åpen og tilgjengelig for offentligheten. Huset var ikke bare en bolig, men ble bygget av Rolf Stenersen som et visningssted for kunstsamlingene...."

Villa Stenersen har siden 2000 vært åpen for publikum i sommersesongen.

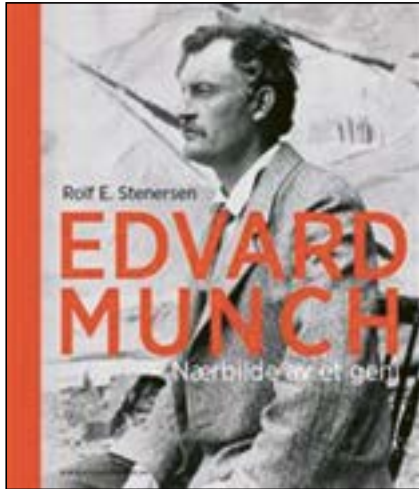
Departementet vurderer framtidig bruk

Statsbygg er den formelle eieren av Villa Stenersen, og opplyser at man har sendt en foreløpig tilstandsrapport til kulturdepartementet (KUD) som grunnlag for videre oppfølging.

- Det er riktig at vi har mottatt en tilstandsrapport fra Statsbygg, men utover det kan jeg ikke si mer enn at departementet vurderer framtidig bruk av villaen. Prosessen involverer institusjoner og organisasjoner innenfor kunst og utdanning, sier informasjonsrådgiver Marius Bakke i KUD.

Framtiden for Villa Stenersen er derfor fortsatt uviss i skrivende stund, men det er å håpe at den nye kulturministerens avgjørelse ikke får konsekvenser for allmennhetens muligheter til å oppleve boligen. Det er uansett gledelig at Villa Stenersen står på listen til Iconic Houses Network. Både fordi det er en ære i seg selv, men også fordi en listeplass styrker boligens framtid som et sted av offentlig interesse. Dersom boligen blir omgjort til æresbolig, er det sannsynlig at den ikke får beholde sin listeplass fordi allmennheten ikke lenger får tilgang. Søndagsomvisningene er slutt for i år, men det er vår klare mening at kulturminister Hadia Tajik bør kjenne

sin besøkelsestid og sørge for åpne dører til funksjonalismen i Tuengen allé, så snart

Denne klassiske biografien om Edvard Munch utkom første gang i 1944, og er nå for salg i ny, illustrert utgave.

våren melder seg igjen.

Rolf E. Stenersen

Da investor og kunstsamler Rolf E. Stenersen (1899-1978) døde, hadde han for lengst testamentert sin kunstsamling til Oslo og Bergen kommuner. I dag består Stenersen-samlingene av 1300 kunstverk: Kunstgaven fra Rolf E. Stenersen og to samlinger med kunst av Amandus Nielsen og Ludvig O. Ravensberg. Samlingene kan i dag ses i Stenersenmuseet i Oslo og i Bergen kunstmuseum.

I 1936 bygget han Villa Stenersen som hjem for sin familie, kone og to sønner, men også som kunstgalleri for en betydelig samling bilder. Arkitekt

Arne Korsmo fikk oppdraget. I 1971 ga Rolf E. Stenersen villaen til staten, som brukte den som statlig representasjonsbolig fram til 2000.

Allerede som 18-åring kjøpte han sin første Munch-akvarell. Han tok selv kontakt med Edvard Munch i ung alder og arbeidet som en slags visergutt for ham de første årene.

Rolf E. Stenersen (1899-1978)

Etter hvert ble Munch rådgiver for Stenersen i spørsmål om kunstkjøp. Han ble tidlig kjent for å ha "nese" for gode kunstkjøp. Han handlet motstrøms, i den forstand at han ikke fulgte det etablerte samlermiljøet når han kjøpte bilder. Han var fasinert av det han ikke umiddelbart forstod eller kjente igjen. I 1969 utkom den selvbiografiske boka "Aksjer, kunst og kunstnere" hvor han blant annet forteller om sitt forhold til flere kulturpersonligheter i sin samtid.

For interesserte kan vi også opplyse om at Rolf E. Stenersens bok om Edvard Munch, "Nærbilde av et geni", har kommet i ny utgave. Kan-

Georg Stang – sentral foran unionsoppløsningen i 1905

Ved Svendstuen står det en stor bauta av Georg Stang. Hvem var denne mannen som bautaen ble reist for å hedre?

TEKST: BJØRN CHRISTOPHERSEN

Mellom Midtstuen og Svendstuen skoler står en høy og imponerende bauta i stein, reist til ære for Georg Stang. Bautaen er knapt synlig fra veien, skjult av grantrær som har vokst opp siden den ble reist i 1909. Den står midt i vårt nærområde. Derfor kan det være på sin plass med noen ord om ham den er reist til ære for og dramatikken rundt hans liv. Georg Stang er mest kjent som artillerioffiseren og forsvarsministeren som drev gjennom byggingen av serien av grensefestninger mellom Halden og Kongsvinger før 1905.

På steinen står et vers av dikterpresten Anders Hovden. Det begynner slik: "Han gav oss mod, han gav oss magt aa gjera Norig fritt". Teksten spiller hen på at Stortinget og opinionen antok at festningene ville svekke en eventuell svensk angrepslyst etter bruddet med Sverige 7. juni 1905.

Svenske invasjon gjennom 250 år

Hva var bakgrunnen for hans engasjement? Det skyldtes ikke bare den unionspolitiske situasjonen. Gjennom sin slekt og oppvekst var

han føret med beretninger om krigene med Sverige. Navnet er en forkortet versjon av gårdsnavnet Stangebråten ved Prestebakke i Id sør for Halden. Der hadde svenske militære styrker trengt inn i Norge hele seks ganger mellom 1658 og 1808, og hver gang blitt drevet tilbake samme vei. Mest kjent er kampene ved Karl II's innmarsj mot Fredriksten i 1716 og 1718. Oldefaren, Jens Stang, hadde deltatt i trefningen ved Trangen i 1808 som kaptein i 2. trondhjemske infanteriregiment. Der ble som kjent det svenske fremstøtet mot Kongsvinger slått tilbake. I 1814 deltok oldefaren som major under den berømte oberst Krebs, der svenskene ble tvunget til retrett ved Matrand og Lier.

De norske skiløpersoldatene ankommer slaget ved Trangen og avgjør utfallet.

Ung artillerioffiser

Georg Stang ble født i 1858 (døpt Hans Jacob Georg) og vokste opp i Kongsvinger som sønn av overrettssakfører Jacob Stang (også døpt Hans Jacob Georg). Der i traktene var minnene om krigene fortsatt levende. En gammel onkel underholdt guttene i familien med malende skildringer av de svenske angrepene, de norske stillingene og hvorledes kampene utviklet seg. Georg Stang var derfor alt som gutt nærmest lommekjent med de svenske oppmarsrutene og terrengforholdene.

Oberst Georg Stang 1858-1907

Familien ønsket at han skulle bli prest. Selv insisterte han på å bli militær. Han viste tidlig usedvanlige evner i matematikk, og hans mor skal ha vært en betydelig personlighet. Hun hadde alt tidlig stilt sin sønn det seriøse spørsmålet om hva han så som sin livsoppgave.

Gutten hadde da svart: ”Å gjenreise det norske forsvaret”. 15 år gammel begynte han på Krigsskolen i Christiania, som ble grunnlagt i 1750. I begynnelsen følte han seg noe utenfor i dette elegante og urbane miljøet. I 1877 var han ferdig utdannet fra Krigsskolen, der han hadde valgt artilleriet som sin våpengren. Her skulle hans matematiske evner komme til sin rett. På den tiden var det vanskelig ikke å ta et visst politisk standpunkt når det gjaldt unionsstriden med Sverige. I et brev skrev han blant annet: ”Enskjønt jeg ikke befatter meg med politikk, saa er jeg venstremand af to grunde: For det første fordi samfundets og statens væsentligste oppgaver er i alle henseender at beskytte og tage sig af dem som staar lavest og uheldigst stilt; dernest fordi jeg holder paa absolutt selvbestemmelsesrett for et fritt folk som for en fri mand”.

Opponerte mot eldre offiserer

Dette blad er ikke stedet for noen gjennomgang av den lange unionsstriden med Sverige. Derfor bare noen momenter som angår Georg Stang. Som kjent var partiet Høire lenge innstilt på å gjøre det beste ut av unionen, mens Venstre var mer opptatt av ulempene ved unionen. At Georg Stang og noen yngre offiserer privat kunne sympatisere med Venstre, vakte forargelse hos ”alle officerer af den ældre generation”. ”Den gamle oppfatning af vor armé som væsentlig en unionskontingent (i forsvaret av den skandinaviske halvøy) tørnede i 1882 for første gang sammen med den nye tids oppfatning af armeen som først og fremst et forsvar for Norge”. En gruppe

yngre artillerioffiserer ble av sine overordnede bedt om å undertegne en resolusjon om ”at man ikke sympatiserede med det liberale partis politikk”. Georg Stang nektet. Det førte ikke til noen større disiplinære reaksjoner, men ”l’ancien regime” tok en utsøkt hevn. Hans navn ”blev slettet af ballisten i Stiftsgaarden” (den gang statsministerbolig, beliggende i Tollbodgaten).

Familien i Stockholm

Fra 1885 – 87 bodde Georg Stang i Stockholm for å gå på ”Bergskolan”. Der lærte han seg også kanonkonstruksjon og ble utdannet kanonkontrollør. Foreldrene bodde der også fordi faren etter Venstres valgseier i 1884, ble medlem av den nye regjeringen. Han ble med i den tre mann sterke norske statsrådsavdelingen i Stockholm, og ble senere norsk statsminister i Stockholm med bolig i ministerhotellet på Blaiseholmen. Som sønn av en statsråd ønsket ikke den unge offiserens sønnen å utfordre i unionsspørsmålet. Men han lærte mye om svensk politikk og svenske holdninger.

Forsvarsengasjement

Som ung offiser tilbake i Norge i 1887, var det ikke vanskelig å se at forsvaret var i betydelig forfall. Begge partier, Høire og Venstre var i Stortinget samstemte om lave forsvarsbevilgninger. Venstre var påvirket av den gryende internasjonale fredsbevegelsen. Et motto var: ”Leve det Norge, hvori der ikke finnes en løytnant”. Høire på sin side, så ikke for seg at det kunne oppstå noen unionskonflikt som kunne kreve noe

norsk militært beredskap.

Dette var ikke noen god situasjon for unge norske offiserer. Derfor ble det dannet en ”Norges forsvarsforening” i 1886. Den var upolitisk, men fra starten dominert av unge venstreoffiserer. De var som partiet unionskritiske, men sto i steilt motsetningsforhold til tidens og partiets pasifistiske holdninger. Stang ble medlem, men var ikke blant stifterne. Foreningen eksisterer fortsatt, og blant de mest brukte foredragsholdere i de senere år var Gunnar Sønsteby.

Lav politisk profil

I lang tid var ikke Stang politisk aktiv, men var opptatt av andre ting. Han kombinerte tjenesten som kaptein i artilleriet med et overordnet ansvar som nasjonal kanonkontrollør. Hans matematiske evner førte til at han gjorde en artilleriteknisk oppfinnelse og konstruerte et nytt instrument. Det kunne løse et meget spesifikt problem, nemlig hvordan kystartilleri på lang avstand kunne treffe et fiendtlig skip i stor fart, også under vannlinjen. En problemstilling som langt senere skulle få en særlig betydning i norsk historie, nemlig på Oscarsborg i april 1940. Jeg kommer tilbake til det i forbindelse med at Stang i 1903 ble kommandant og oberst på Oscarsborg. Selv om han ikke var politisk aktiv, la han ikke skjul på sitt syn rundt kjernen i unionsstriden. Det var kravet om eget norsk konsulatvesen. Argumenter i saken var at de felles konsulater var geografisk lokalisert og bemannet mer med tanke på svensk næringsliv og eksport og i mindre grad med tanke på norsk eksport. Spesielt kunne de felles konsulaterne i

liten grad være til støtte for den viktige norske handelsflåten. Derfor var Stang for et eget norsk konsulatvesen. Han var også blant dem som gikk lenger og mente at landet ikke var tjent med en felles utenriksminister. I følge unionstraktaten skulle utenriksministeren være en svensk mann og medlem av den svenske regjeringen.

Den første unionskrisen

Stortinget hadde fremmet lov om eget norsk konsulatvesen i 1892, men unionskongen Oscar II nektet sanksjon. Ut fra den oppfatning at kongen bare hadde utsettende veto, ble forslaget fremmet på nytt, senest i 1895. Kongen mente

seg å ha absolutt veto og det kom illevarslende reaksjoner fra ledende svenske politiske kretser. Alt da saken kom opp første gang i 1892, hadde kronprinsen av begge land foreslått en svensk "militær promenad mot Kristiania". Stortinget spurte våren 1895 forsvarsministeren, artillerioffiseren Wilhelm Olsson, om landet kunne forsvares mot en eventuell svensk militær aksjon. Svaret var at landet ikke kunne forsvares på grunn av Stortingets manglende forsvarsbevilgninger gjennom mange år. Stortinget gjorde så full retrett 7. juni 1895. Lovforslaget ble erstattet med vage planer om forhandlinger i saken.

Den svenske statsministeren Christian Lundeberg: "Bort med gränsfästningarna tack" til applaus fra den svenske konservative pressen.

Hentet fra B.G.Halls bok: Bruksägaren och statministeren Christian Lundeberg

Unionsstriden blir giftigere

Etter kongens veto i konsulatsaken i 1892 vedtok Stortinget å redusere apanasjen til så vel Oscar II som til kronprinsen (senere Gustav V). Sverige på sin side markerte seg ved å feire 13. august 1895, fordi det var 250 år siden de fra gammelt av norske landsdelene Jemtland og Herjedalen ble innlemmet i Sverige som "erøvrade provinser". Unionskongen Oscar II stilte seg personlig i spissen for festlighetene.

Stortinget bevilget i årene etter 1895 økende bevilgninger til forsvaret. I 1898 ble det nedsatt en egen "Befestningskomite" som skulle komme med forslag til å sikre landtilgangen til hovedstaden Kristiania. Georg Stang var det yngste, og skulle vise seg som det mest aktive og pågående medlemmet av komiteén. Ut fra de historiske erfaringene med militære angrep fra Sverige, fremla komiteén 21. januar 1900 et forslag om å anlegge en serie befestninger fra Halden til Kongsvinger. Befestningene skulle være enkle og billige å anlegge, men utstyrt med de nyeste og mest effektive kanoner som kunne skaffes. Georg Stang ble alt høsten 1899 utnevnt til forsvarsminister og under hans ledelse ble festningsanleggene bygget i raskt tempo.

Redningsaksjonen for kanonen "Moses"

Fire år senere ble han utnevnt til oberst og kommandant på Oscarsborg. Han hadde like før trådt tilbake som statsråd

fordi han åpent hadde uttrykt at han mente statsministeren var for ettergivende i de fortsatte forhandlinger om konsulatsaken.

I 1887 fikk Oscarsborg bevilgninger til anskaffelse av tungt skyts. Den gang tenkte man mer på farene ved de mange krigene mellom de europeiske stormaktene. Både Russland, Tyskland og Storbritannia kunne tenkes å få interesse av å besitte norsk territorium. Noen væpnet konflikt med unionspartneren Sverige var knapt "på frågan". Tre kanoner fra Krupp Wärke ble valgt med kanonrørdiameter 28 cm. I februar 1892 ankom kanonene med skip til Akers mekaniske verksted (Aker brygge). De skulle omlastes for videre transport til Oscarsborg. Under omlastningen falt selve kanonrøret på en av kanonene i vannet. Det ble opprettet krigsrettssak mot de tre offiserene som hadde ansvaret for omlastningen, en major, en kaptein og en premierløytnant. De to eldste ble frikjent mens premierløytnanten fikk en mild dom. Georg Stang fikk i november samme år en ny rolle som fikk et visst komisk skjær. Den gjorde at han for første gang ble kjent for allmennheten. Han fikk ansvaret for redningsaksjonen, og under hans personlige ledelse ble kanonen hevet opp av "Pibervikens dynd" og transportert til Oscarsborg der den ble ferdig innskutt i 1893. Kanonen fikk på grunn av oppholdet i vann navnet "Moses" av folkevittigheten og ble berømt. Det ble skrevet revyviser til ære for "Moses". De to andre 28 cm kanonene skulle ikke ha dårligere navn og fikk navnene "Aron" og "Josva".

Torpedoer på Oscarsborg

Allerede som 26-åring hadde Georg Stang skrevet fire artikler i Norsk militært tidsskrift. De første tre gjennomgikk alle kjente kamper mellom pansrede krigsskip og kystfestninger i Europa og Amerika de foregående tiårene. Den siste artikkelen ga et detaljert forslag til befestning av Drøbakundet både på Oscarsborg og på landsiden. Den anbefalte en rekke kanoner for forskjellige formål, haubitsere og torpedoer. Torpedoer hadde vist seg effektive alt

under den amerikanske borgerkrigen. I år 1900 bestilte Regjeringen torpedoer, og batteriene var ferdigstilt på Oscarsborg året etter. På den tiden var Stang forsvarsminister og medlem av "Befestningskomiteen". Man valgte torpedoer av typen "Whitehead" slik han hadde foreslått. Torpedoene var før 1905 mest tiltenkt "svenska Flottan." Men senere skulle de gjøre god nytte for seg, og da mot den tyske Hochseeflotte. I 1905 holdt den svenske krigsflåten seg på god avstand. Den lå med samlet styrke utenfor Strømstad med ferdige planer for i stedet å angripe i Vestfold med landgang ved Melsomvik.

Den norske statsministeren og skipsrederen Christian Michelsen serverar "kanontårta" til den svenske statsministeren Christian Lundeberg ved Karlstadforhandlingene i september 1905. Hentet fra B.G.Halls bok, se kilder.

Oberst Birger Eriksen, helten fra 9. april

Birger Eriksen, født 1875, utdannet seg først ved Krigsskolen og deretter ved Den militære høiskole. Han valgte også artilleriet som sin våpengren. Han startet sin artilleriutdanning på Oscarsborg i 1905 under opplæring og ledelse av kommandanten Georg Stang.

Mange andre artillister og politikere som bevilget midlene, bidro til at Oscarsborg var rimelig velutstyrt den 9. april 1940. Likevel må det være på sin plass å nevne at Moses sammen med Aron skjøt fulltreffere mot panserkrysseren "Blücher", og derved satte skipets kommandosystem ut av funksjon. De gamle engelske "Whitehead" torpedoene " utstyrt med noe bedre sprengstoff i 1918 senket skipet. Kommandanten i 1940, oberst Birger Eriksen ledet personlig ildgivningen. Det viste seg å skulle bli en av de viktigste hendelser i nyere norsk historie. Til sammen gjorde det at landets ledelse, Kongen, Regjeringen og Stortinget ikke ble tatt til fange den 9.april, men fikk startet motstandskampen.

Hatobjekt i Sverige

"Befestningskomiteen" av 1898 hadde medlemmer fra begge partier, general Mellbye, oberstløytnant Ebbesen og kaptein Stang. Den siste ble ansett som den mest ytterliggående av medlemmene. Som forsvarsminister kort tid senere var det Stang som kjempet saken gjennom i Stortinget til tross for kraftig motstand. Det førte til at han i 1905 ble ansett som en nasjonal helt i Norge og som hatob-

jekt nummer én i Sverige.

Vi fikk aldri svar på om festningsanleggene ville vist seg effektive ved et eventuelt svensk militært angrep. Men anlegget av festningene fikk en enorm psykologisk betydning i begge land.

I Norge betydde grensefestningene og andre forsvarstiltak at man ikke ble handlingslammet av frykt for en svensk "militær promenad mot Kristiania". Man antok at Stortingets vedtak den 7. juni 1905, om oppløsning av unionen kunne forsvares om nødvendig også militært.

Svenskenes tapte ære

I Sverige ble grensefestningene sett på som en "förolämpning" mot Sverige, en fornærmelse av Sveriges ære. Hvorfor kan være noe komplisert å forstå, for i Sverige hadde unionen en rasjonell og høyst forståelig verdi. Russland ble ansett som selve arvefienden. En norsk militær kontingent kunne være nyttig med tanke på et angrep fra øst. For Norge kunne også et felles forsvar være viktig. Russiske ekspansjonsplaner mot Nord-Norge ble ansett som et mulig scenario. Men festningsanlegg plassert mellom Østfold og Hedmark hadde liten relevans i en slik sammenheng. En forklaring på de svenske reaksjonene kan kanskje søkes i svensk historie. Strofen "Du tronar på minnen från fornstora dar" henspiller på det svenske krigsbyttet under 30-årskrigen. Fra midten av 1600-tallet og et stykke ut på 1700-tallet kunne man fra Stockholm beherske store deler av Baltikum, biter av Nord-Tyskland i tillegg til Finland. Strofen "Jag vet at Du är och Du blir vad du var" har ikke samme gehalt i

forhold til tiden etter store tap, først av Baltikum og så i 1807 også av Finland. Unionen med Norge etter 1814 kunne gi en viss trøst. Kongemakten, og konservative kretser rundt den, kunne føle seg rimelig trygge på at man i det minste behersket den skandinaviske halvøy. Rent utenrikspolitisk, sett fra resten av Europa, kunne det også ta seg slik ut så lenge man måtte forholde seg til en utenriksminister som var svensk, og ett utenriksministerium. I unionstiden var Stockholm utenrikspolitisk sett om ikke ”The capital of Scandinavia”, så i det minste ”The capital of the Scandinavian peninsula”.

Grensefestningene en bauta verdt

Anlegget av grensefestningene før 1905 kunne gi signaler til verden utenfor. Det kunne vanskelig tolkes som annet enn at den skandinaviske halvøy ikke lenger sto samlet. Et skår i den svenske utenrikspolitiske fasaden, den ”svenska självkänslan var blivitt såråd”. I denne sammenheng fikk grensefestningene en helt ny betydning. Den britiske ministeren i Stockholm skrev etter 7. juni 1905 hjem til Foreign Office i London at den svenske selvfølelsen ”would have in some meas-

ure to be satisfied”. Et svensk ufravikelig krav under forhandlingene i Karlstad var at grensefestningene skulle nedlegges, og med det mente de fysisk fjernes. Dette var like følelsesladet på norsk side, festningene var blitt nasjonale symboler. De svenske forhandlerne fikk på denne måten anledning til å etterkomme et krav hjemmefra om å gi Norge en skikkelig nesestyver. Nedleggelsen av festningene gjorde det lettere for de svenske forhandlerne i Karlstad å gå med på fred. For mange i Norge føltes dette som et nasjonalt ærestap. Resultatet ble som kjent at Norge fikk sin fulle frihet. Grensefestningene ga slik sett et viktig positivt bidrag til løsningen, ved først å bli bygget for så å bli nedlagt. Derved fikk man en viss balanse i ærestapene på begge sider av kjølen. Nasjonale følelser var ikke å spøke med.

Svenske reaksjoner ved Stangs død

Georg Stang døde uventet den 11. september 1907, 49 år gammel. Dødsårsaken var blodpropp etter en

mageoperasjon. I Sverige ble det skrevet noe annerledes nekrologer enn i Norge. Fra nekrologen i Dagens Nyheter siteres: ”Det tjäner icke mycket till at skrifva en sådan mans dödsruna i Sverige. Han är nu borta ock de bittra ord som komma i pennan nå honom ej”.

I avisen Dagen: ”Öfverste Stang gjorde sig mest bemärkt för sin ultrachauviniskiska ock mot Sverige fientliga hållning” og videre ”För freden i Norden var det därför kanske en lycka, at han gick hädan”.

Folk flest i Sverige hadde antakelig et betydelig mer avslappet forhold til unionsstriden enn nekrologene ga uttrykk for. Nekrologene gjenspeilet mer holdninger i konservative kretser som var opptatt av nasjonal ære og internasjonal prestisje.

Landesorg i Norge

I Norge førte Stangs død nærmest til landesorg. Dette til tross for at han hadde vært en omstridt mann. Dagen etter at han døde innbød Dagbladet til reising av en ”bautasten over ham ved allfarveien opp til Frognersæterskogen”. Statsminister Michelsen var den første som tegnet seg på bidragslisten. ”Midlerne strømmede ind saa rigelig, at de dækkede udgifterne ikke bare til bautastenen i Frognersæterskogen, men ogsaa til reisingen av den skjønneste statue paa hans grav og innstiftelsen av Georg Stangs skyttermedalje i guld (som fortsatt deles ut, hurtigskyting på tre distanser). I gravferden fra Trefoldighetskirken til Vor Frelzers gravlund deltok tusen vernepliktig mannskap som hadde gjort tjeneste under hans kommando på

Oscarsborg, i full uniform.

Jeg vil anbefale at det lages en plakett ved bautaen med noen få opplysninger om hvorfor den ble reist. Bautaen sees i vår tid ikke av mange. Frognersterveien passerte tidligere rett foran. Veien ble omlagt til ny trasé lenger unna før vinterolympiaden i 1952. Bautaen bør også skjermes i bakkant med lav beplantning og det bør hugges trær på forsiden. Som historisk minnesmerke bør den bli mer synlig.

Kilder: S.C. Hammer: Georg Stang. Et blad af Norges nyere historie. Gylendal 1912

H.Angell: Syv-aars-krigen for 17. mai 1807-1814. Illustrert av Bloch, Aschehoug 1914

O.T.Fjeld: Klar til strid. Kystartilleriet gjennom århundrene. Kystartilleriets offisersforening 1999.

B.G. Hall: Bruksägaren och statsministeren Christian Lundeberg (1842-

Foto Clemens Saers

Stor ny barnehage i Holmenveien

På hjørnet av Ekelyveien og Holmenveien ligger eiendommen som Oslo kommune kjøpte av Ole Gunnar Selvaag i 2008. Nå er endelig planene klare for en stor ny barnehage.

TEKST: FINN B. BENDIXEN

FOTO: CLEMENS SAERS

Oslo kommune ved Omsorgsbygg kjøpte eiendommen Holmenveien 19 og Eke-

lyveien 2 samlet for kr 36,5 millioner fra Ole Gunnar Selvaag, for å anlegge en stor barnehage felles for Vestre Aker bydel.

Uansett eiendommens adresser både mot Holmenveien og Ekelyveien gjelder overdragelsen nå egentlig en samlet eiendom på vel sju dekar, bebygget med en stor sveitervilla fra 1892 og med sidebebyggelse i to etasjer. Disse er blitt oppført i flere omganger fra 1920-årene med opprinnelige leiligheter for tjenerskap, sjåfør og gartner samt tre garasjer.

Sveitervillaen fra 1892

Holmenveien 19 sett fra tunsiden hvor de originale vinduer og panel i dag er skiftet ut.

Eiendommen er i dag på Byantikvarens sin gule liste som bevaringsverdig, og ligger i et etablert boligområde på Vinderen. Den er vel best kjent som Samson-villaen hvor familien Olav Selvaags virksomheter siden rundt 1960 har hatt hovedkontor.

Gode uteområder

Etter Omsorgsbyggs planforslag fra arkitektene Aursand og Spangen og forutgående høringsrunder i flere omganger, vedtok Oslo Bystyre 23.05.2012 detaljregulering av Holmenveien 19/ Ekelyveien 2, i det alt vesentlige som bebyggelse til barnehage.

Selv om Vestre Aker bydel allerede har full barnehagedekning, er det imidlertid uansett behov for en stor samlende

barnehage. Planområdet har store og godt bevarte uteområder som er godt egnet.

Reguleringen forutsetter at sveitervillaen bevares, mens sidebebyggelsen skal rives og fornyes, dels i tre etasjer. Samlet bebygget areal, inklusive avsetning 23 m² til teknisk infrastruktur og 93 m² vegetasjonsskjerming, vil bli ca 1700 m² og utnyttelsesgrad BYA 28 prosent.

Sveitervillaen skal tilpasses to barnehageavdelinger og den nye bebyggelsen 11 avdelinger, til sammen skal det bli plass til 182 barn under oppfølging av rundt 50 ansatte.

Reguleringen forutsetter videre bevaring av natur- og kulturmiljø, det vil si at eiendommens naturmangfold skal

*Ekelyveien 2, tjenerleiligheter og garasjer som skal saneres.
De erstattes med ni barnehageavdelinger.*

sikres, blant annet ved at hageanlegget mellom sveitservillaen og Holmenveien opprettholdes og ved at vegetasjonen skal skjermes. Bevaring av sveitservillaen med det omliggende åpne området anses som helt nødvendig av kulturminnehensyn.

Avkjørselen mot Holmenveien skal stenges. All biltrafikk til eiendommen skal skje fra Ekelyveien, hvor det vil bli anlagt to adkomster. Opprinnelig var det også bare adkomst fra Ekelyveien. I nord-østre hjørneområde avsettes areal for 20 parkeringsplasser. Trafikk til barnehagen skal ikke skje ved parkering i Ekelyveien som skal oppgraderes med større bredde.

Behandling av planforslaget og høringsinnlegg

Reguleringsbehandlingen omfatter mange og vesentlige høringsinnlegg som generelt viser stor interesse for strøket utvikling og forskjellige oppfatninger. Det tilkjennegis tydelig bekymring for at barnehagen vil medføre stor og sjenerende biltrafikk, særlig i Ekelyveien, og at parkeringsdekningen er for liten. Stenging av adkomsten fra Holmenveien synes å møte liten forståelse i lokalmiljøet.

I reguleringen legges til grunn at barnehagen vil medføre en lokal trafikkøkning på rundt 500 bilturer i døgnet, hvorav rundt 400 i Holmenveien og resten i øvre del av Ekelyveien. Samferdselsetaten kan av sikkerhetsgrunner ikke

akseptere at avkjørselen til Holmenveien opprettholdes. Men i ny støyskjerm mot Holmenveien skal det være åpning for gang- og sykkeladkomst.

Eksisterende veikryss Holmenveien/Ekelyveien anses å ha tilstrekkelig kapasitet. Til sammen 20 parkeringsplasser skal ut fra erfaring og vanlige vurderingsnormer være mer enn tilstrekkelig også når all parkering og manøvrering av biltrafikk til og fra barnehagen skal skje på egen eiendom. Økt parkeringstilgjengelighet kan vel også i seg selv føre til ytterligere trafikkøkning. For

å motvirke stopp og parkering i Ekelyveien av biltrafikk til barnehagen sløyfes anlegg av fortau langs eiendommen.

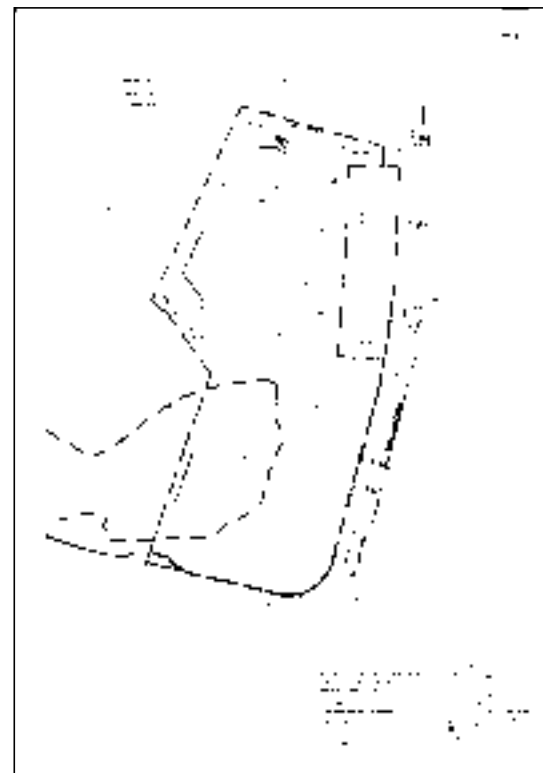
Fra Byantikvarens høringsinnlegg refereres:

” Nybyggets dimensjoner bryter fortsatt med småskalabebyggelsen i området, men dette påvirker ikke den bevaringsverdige villaen i særlig grad. Byantikvaren kan akseptere forslaget forutsatt at det utarbeides bestemmelser som sikrer bevaring både av villa og hageanlegg. Det forutsettes at opprinnelige trær og vegetasjon opprettholdes og at alle fysiske inngrep som lekeapparater og gjerder begrenses til et minimum. Alle forslag til tiltak i villaen og hagen må forelegges Byantikvaren for vurdering.”

I sitt eget høringsinnlegg slutter Vinderen Historielag seg i prinsippet til Byantikvarens holdning, men presiserer samtidig at det uansett må kunne settes opp gjerder tilstrekkelig for sikring og oppfølging av barna. Historielaget fremholder dessuten at det er viktig med opprettholdelse av eiendommens store åpne område som balansert motvekt mot den pågående og sterke fortetningen av strøket på Vinderen.

Historisk bakgrunn

Holmenveien 19 ble 1891 utskilt fra Grimelund gård, gnr 35 bnr 1, som bnr 4 med navnet Ranheim. Eier

Arealplantegning for Holmenveien 19 og Ekelyveien 2

av Grimelund den gang var Fridtjof Husebye. Kjøper, og den som oppførte den nå bevaringsverdige sveitervilla i 1892 skal ha vært skipsreder Kjeld Stub. Hans navn er påført foreliggende tegninger, men synes ikke å fremgå klart av tinglysingen.

Stub skal videre ha solgt eiendommen til bakermester Wilhelm Bismarck Samson i 1920. Eiendommen var den gang større før noen gjennomførte fradelinger i 1930-årene. Samson-familiens eierforhold fremkommer heller ikke i tinglysingen før i 1942. Dette skal ha sin grunn i at bakermesteren var halvt jøde og at han under de da rådende forhold følte usikkerhet med hensyn til rettslig beskyttelse av sine eierrettigheter. Hans ektefelle Sigrid Samson fikk imidlertid særøie på eiendommen i 1942. Ekelyveien 2, gnr 35 bnr 243, er opprinnelig også del av Grimelund gård og ble i 1917 fradelt bnr 67, og senere i 1942 med samme ektepakt tilført Sigrid Samsons særøie.

Gammel praktieendom

Holmenveien 19/Ekelyveien 2 ble et praktfullt hjem for ekteparet W.B.Samson, med gartner, sjåfør og øvrig tjenerskap. Den oppførte sidebebyggelsen i Ekelyveien 2 var med leiligheter for tjenerskapet og garasjer. Eiendommen med sine praktfulle trær og hage ble imidlertid også et tilknytningspunkt for neste generasjoner i familien, selv uten at de hadde egen fast bopel der. Sønnesønnen Per Samson med ektefelle Elsa Camilla bodde imidlertid der flere sommere og passet eiendommen i hans

besteforeldres fravær.

Etter W.B.Samsøns bortgang ble Holmenveien 19/Ekelyveien 2 i 1958 solgt for kr 330.000,- til A.Faber Swensson som samme år videresolgte eiendommen til Selvaag-Bygg, ing. Olav Selvaag for kr 350.000,-. Med noen interne rokkeringer har eierforholdet senere vært holdt innen Selvaag-familien.

Må ta bevaringshensyn

I Selvaags eiertid har bruken vært næring som kontorer for familiens virksomheter. Dette har nok medført en del funksjonelle tilpasninger som vel ikke alltid ble gjennomført i samsvar med strenge bevaringshensyn. Dette kan synes å gjelde både interiør, vinduer og paneling.

Uansett synes eiendommen å ha vært godt vedlikeholdt i Selvaag-familiens tid. Men for kommunen vil det nok nå være en utfordring ved etablering av barnehagen å måtte ta bevaringshensyn, herunder også ved reversering av enkelte foretatte brukstilpassede endringer. Uansett blir det spennende å se hvorledes en så stor nyanlagt barnehage på denne meget strøksprofilerte eiendommen vil passe inn i det fremtidige lokalmiljøet på Vinderen.

Kilder:

- Plan-og bygningssetaten, Oslo kommune, Saksnr. 200913431-46 med bilag, høringsuttalelser
- Statens kartverk, utskrift tinglysing gnr.35 bnr.4 og 243
- Samtaler med Per Samson

Korpsminner fra Voksen skole

I 1958 fikk Voksen skole eget musikkorps. Gjennom sju år på 1980-tallet hadde jeg gleden av å være korpsmor. Her følger noen minner fra disse årene.

TEKST OG FOTO: LAJLA HEYERDAHL

I 1958 hadde Voksen skole 211 elever og av disse meldte hele 46 seg til opptaksprøven som besto i testing av rytmikk, tempo og sang. En ivrig korps søker som ikke kunne synge, plystret i stedet så godt at sensor mente han var god nok. I alt 31 elever besto prøven og åtte kornetter, seks klarinetter, fem althorn, seks basuner, to tubaer, tre slagtrommer, én stortromme og én bekken dannet Voksen skoles musikkorps. Både notelære og gruppeundervisning kom raskt i gang. Ikke alle likte å øve, men kornettleksjonene var svært populære fordi læreren var så kjekk. Han het Håkon Olsen, var 20 vakre år og bodde i Jarbakkstua i Ankerveien. Alle pikekornettene ble forelsket i ham og det hjalp selvfølgelig på både motivasjon og spilleinnsats!

Instrumenter koster penger

Ingen instrumenter, intet korps. Det nystiftede korpset måtte betale 15 000 kroner for de 25 instrumentene som var bestilt. En aktivitet for å skaffe penger var papirinnsamling. Papiret ble lagret i skolens bomberom og en låve i Linhusveien ble også brukt som lagringsplass.

Voksen skole har fortsatt et levende korpsmiljø.

Etter hvert ble det også innsamling av flasker og filler. Men Holmen Husmorlag, som samlet inn penger til et Barnas Hus som senere ble Frantsebråten barnehage, mente at flasker og filler var deres inntektskilde. Det løste seg ved at man delte inn i innsamlingssoner og både korps og husmorlag fikk sine inntekter av salget. Lotterier var også en populær inntektskilde. Det ble loddet ut alt fra sykler og slalåmski til campingbag og badevekt. Folk kjøpte velvillig lodd, og loddsalget innbrakte over 12 000 kroner som var et godt overskudd når det totale budsjettet var på 19 000 kroner.

En annen god inntektskilde var mødreforeningens innsats under Holmenkolltdagen, med salg av pølser og brus. Pølsemaker Victor Evensen var

en ivrig korpsfar, og ga gratis pølser fra sitt firma. Den gang kostet en pølse med lompe 1,50, og med null utgifter til innkjøp av pølsene ble det en god inntekt til korpskassen. Det var vanlig å gå til Kollen, og for å korte litt ned på turen var det mange som benyttet seg av parkeringsmuligheter i skolegården på Voksen. Her ble det innkassert en avgift som var med på å få nye inntekter til korpskassen.

Minner fra en korpsmor

Da min sønn gikk i andre klasse på Voksen skole, fristet jeg ham til å begynne i skolemusikken. Jeg håpet at han skulle få oppleve gleden som jeg hadde

Gjennom sju år på 1980-tallet hadde jeg gleden av å være korpsmor.

savnet som barn, da korps bare var forbeholdt gutter. Hvis man er typen som liker dugnad og gjerne stiller opp for fellesskapet, er korps et hyggelig innslag i familielivet. Nasjonaldagen var naturlig nok årets høydepunkt. Da fikk barna mye igjen for all øvingen, og kunne sole seg i glansen fra instrumentet under den sorte bereten som var korpssets hodeplagg. Dirigent Limmesand, som dirigerte i 20 år, var streng og flink og hadde ambisjoner for korpsset. Før hver 17. mai gjaldt det å finne fram uniformseffekter, legge ned buksen, stryke skjorten og påse at alt var i orden. 17. mai var spesielt hyggelig for foreldre og søsken, og dagen begynte klokka 07.00 med spilling utenfor Voksen gård. Jeg kan bare huske sol og pent vær med lysegrønne bjerker og stor stemning. Deretter var det marsjering og spilling på flere andre steder for å glede folk i distriktet. Dagens høydepunkt var frokosten i matsalen. Vi foreldre hadde med oss kurver med mat og kaffe og alle koste seg. Deretter var det flaggheising klokka 08.00 og taler for dagen. Voksen skole gikk i det store barnetoget i byen annet hvert år. Da gjaldt det for foreldre å finne seg en fin plass langs ruten der vi kunne få et glimt av poden og vinke.

Loppemarked gjorde susen

Skolekorps koster mange penger å drive. Selv om vi fikk støtte fra Oslo Kommune, måtte ekstra inntekter til. Loppemarkedet var hovedinntekten som økte fra år til år. Rektor Birkeland var samarbeidsvillig og lot oss få bruke flere rom på skolen. Loppene ble lagret i bomberommet og andre kjellerrom. Det

var en fantastisk god ånd blant ivrige og hjelpsomme foreldre som stilte opp med transportbiler og arbeidslyst. Gamle fjernsynsapparater var det mange av, men bare de færreste virket. Da hadde vi en far i korpsset som kom med sin verktøykasse og fikset TV-bildet i løpet av få minutter. Vi sorterte klær, skrudde sammen senger og andre gjenstander. Mye ble kastet rett i containeren, men det meste var fine ting. Været var selvfølgelig avgjørende for salget. Klærne hang under tak i skolegården, men sko og vesker lå på benker under åpen himmel.

Vi ble etter hvert ”spesialister” på ulike områder. Jeg husker en far som ble veldig god på sko. Hvis det regnet mye måtte han tømme dem for vann før folk fikk prøve. Men salget gikk unna. Vi solgte også sykler som ble sjekket og pumpet opp før salg. En korpsmor parkerte sin egen fine sykkel i nærheten av sykkelavdelingen. Beklageligvis ble hennes sykkel også solgt, selv om den var låst! Når markedet var slutt var det en stor jobb å rydde til neste skoledag. Containerne sto klare for å fylles med alt det gamle skrotet som vi hadde igjen.

Vi hadde stort kakelotteri som var veldig populært. Det var kaker av ymse fasonger og kvalitet. Men folk tok lodd og dro hjem med kaker til kaffekosen. Det var også salg av kaffe og vafler. Vi hadde fått oppskriften av Slemdal skoles musikkorps. Det dreide seg om bøtter med 20 liter kefir og 2 kg smør. Vafelene var byens beste. De ble stekt i matsalen og vaffel-lukten og dampen lå som en kvalmende tåke i hele den delen av skolebygningen. Den hang igjen i flere dager etterpå.

Ny fane

Den gamle fanen fra 1958 ble etter hvert falmet og sliten. Jeg påtok meg oppdraget å skaffe en ny til 17.mai i 1983. Den gang var det Plisséfabrikken i Nedre Slottsgate i Oslo som gjorde dette. Fanen skulle være i rød silke med sølvdekor. Den ble bestilt i god tid, men noe gikk galt og fanen kunne ikke bli ferdig til 17. mai. Den gamle var demontert og ikke brukbar. Jeg ble helt fortvilet og kunne ikke godta en slik beskjed. Jeg sto på og fanen ble ferdig den 16. mai til min store lettelse. I 2008 ble også denne fanen byttet ut med en ny med helt nytt design.

Det var stor stas å ha mange medaljer på brystet av uniformen. De som hadde vært lenge i korpset kunne ha opptil 30 stykker så jakken. Når det var stevner fikk musikkantene en medalje. Stevnene var alltid på søndager og mange ganger langt å kjøre. Vi var gjerne mange foreldre som kjørte for instrumentene tok stor

Loppemarked er fortsatt den viktigste inntektskilden til Voksen skoles musikkorps.

plass i bilen i tillegg til musikantene. Foreldre kjørte flittig og satt tålmodig og ventet til Voksen skole skulle opptre. Korpset dro også på turer til utlandet. Mange foreldre ble med som ledere og hadde nok et svare strev med å passe på små barn som kanskje lengtet litt hjem, og store barn som gjerne ville en tur på byen. Når det var konfirmasjon var det tradisjon at korpset kom og spilte. Musikkantene hadde uniform og stilte seg opp i stuen og underholdt selskapet med glade melodier. Vi foreldre sto utenfor og ventet, og ikke sjelden fikk vi et glass sherry å hygge oss med. Det kunne faktisk bli flere glass når det var flere konfirmanter på samme dag!

Rørt og stolt

I dag er det nesten 100 medlemmer i Voksen skoles musikkorps. Skolen er heldig som har sitt eget korps, for i dag er ikke det noen selvfølge. Slemdal og Svendstuen skoler har ikke musikkorps og må leie seg musikk til toget på 17. mai. Heming og sportsinteressene har overtatt mye av fritidsaktivitetene i den skolekretsen. Sist 17. mai sto jeg på Karl Johan og så barnetoget. Da Voksen skole passerte med alle sine flotte musikkanter ble jeg både rørt og stolt. Sju år med gode minner for snart 30 år siden har satt sine spor.

Gaustad sykehus museum

Før mange er det nok en godt bevart hemmelighet at Gaustad sykehus har et museum åpent for publikum. Det er vel verdt et besøk.

TEKST OG SKISSE:

SEYNA SØNNICHSEN

Museet på Gaustad sykehus forteller historien knyttet til denne spesielle institusjonen i strøket vårt. Først i 1736, ble det bestemt at hovedhospitalene skulle innrette noen rom til forvaring av såkalte sinnslidende. De fikk betegnelsen «Dollhus» eller «Dårekister». Først i 1822, da legen Fredrik Holst innleverte en beretning om forholdene ved Oslo Dollhus, ble det klart hvor elendig forholdene i virkeligheten var. Hans beskrivelse var ikke nådig: «Jeg gaaer maaskje ikke for vidt naaer jeg desuden paastaaer at Oslo Dollhus i sin nuværende forfatning og med den antagne Behandlingsmaate er snarere skikkert til at frembringe vandvid og forhindre dets Helbredelse end til at helbrede samme».

Bevilgningene uteble

Som resultat av disse beskrivelser foreslo stiftsamtmann Sibbern i 1824 for Stortinget at byggingen av en helbredelsesanstalt for Akershus skulle starte opp finansiert gjennom økte skatter. Men i virkeligheten gikk det mange år

før det ble bedring i behandlingsformen for de sinnslidende. Ved at rapporten ble publisert oppnådde man i hvert fall at de uverdige forholdene til psykisk syke ble kjent i offentligheten.

Først i 1839 fikk det medisinske fakultet i oppgave å utarbeide et fullstendig forslag til helbredelsesanstalt for 50 pasienter. Men tre år senere fant Regjeringen dessverre ikke plass til speciedaler 49 330, som et nytt riksasyl ville koste.

Så til Europa

Heldigvis kommer en ildsjel, lege Herman Wedel Major, inn i bildet. I 1842 opplever han at hans forlovede blir alvorlig psykisk syk, og han følger henne til Slesvig i Tyskland der professor Jessen var direktør for en sinnsykeanstalt opprettet allerede i 1820. Etter å ha blitt kjent med forholdene utenfor landets grenser, søkte han om Stortingets reisestipend for å få bedre innblikk i hvordan andre land tok vare på sine sinnslidende. Dessverre ble det avslag på søknaden slik at han for egen regning dro ned til professor Jessen i 1843. Under sitt opphold i Slesvig fikk han idéen om å utarbeide et forslag til en moderne sinnsykeanstalt i Norge. Han besøkte også flere andre land i Europa for å få best mulig oversikt over hvordan problemene hadde blitt løst i ulike land. Først i 1844 fikk Major innvilget et reisestipend. I innstillingen fra Kirkedepartementet ble det fremhevet at det ikke

Skissen viser den gamle hovedinngangen til Gaustad sykehus.

bare var ønskelig men helt nødvendig å erverve seg sakkyndig veiledning. Departementet mottok mot slutten av 1844 et forslag til det man den gang kalte et sinnssykeasyl i Norge. Med forslaget fulgte detaljerte tegninger fra arkitekt Heinrich Ernst Schirmer (som var Majors svoger). I innstillingen ble det sterkt påpekt at Norge lå sørgelig langt tilbake med hensyn til behandlingen av sinnslidende i forhold til andre land som det var naturlig å sammenlikne seg med. Et viktig punkt i innstillingen var at pasientene ikke skulle deles inn i kategorier, som helbredelige eller pleiepasienter. Etter Majors oppfatning var en slik oppdeling både vitenskapelig og erfaringsmessig uholdbar.

Humanistisk pleie

Herman Wedel Major la sterk vekt på det nye humane synet på sinnssykepleien. Det ble forklart hvordan en anstalt burde innredes og hvilke krav som burde stilles med hensyn til beliggenhet. Major ønsket et asyl med plass til 150 til 200 pasienter. Den eneste sakkyndige bedømmelsen av prosjektet ble gitt av professor Jessen.

I første omgang søkte man Stortinget om bevilgning av midler for anskaffelse av egnet tomt. Og etter hvert ble Major knyttet til departementet som konsulent. Han la ikke skjul på de opprørende forholdene som den gang eksisterte her i landet innenfor dette spesielle fagområdet. Mishandling og vanstell var en del av hverdagen. Langvarig innsperring og tvangstrøyer var også vanlig. Rommene var mørke, kalde og stinkende. Legetilsynet var ytterst mangelfullt. Derfor

var Majors klare konklusjon at skulle de sinnslidende få bedre kår, ja, så måtte staten overta ansvaret. Han mente derfor at sinnssyke skulle beskyttes av et lovverk som ga dem en mer verdig og human behandling. Han skrev selv loven i 1848, som må karakteriseres som imponerende for sin tid.

Vakre omgivelser

Sykehuset ble bygget på Gaustad i nygotisk stil etter mønster fra den franske sinnssykeanstalten i Auxerre, sørøst for Paris. Gaustad er et sykehus bygget etter det såkalte paviljongsystemet og sto ferdig i 1855. Anlegget var bygget med tanke på at også omgivelsene har betydning for vår helse. Man så på lys og luft som viktige faktorer for pasientenes helbred. Alle forventet at Major ville bli sykehusets første direktør, men han meddelte i 1854 at han ville trekke seg av såkalte helbredshensyn og ville emigrere med familien til Amerika. Han omkom dessverre i skipsforlis underveis, bare 40 år gammel. Det er ingen tvil om at hans livsverk var av stor betydning for opprettelsen av Gaustad sykehus.

Rundt år 1900 var antall plasser på sykehuset rundt 330, men økte etter hvert til 520 i 1945 og 640 i midten av 1950-årene. I årene som fulgte ble flere avdelinger bygget ut, og etter hvert anvendte man også andre behandlingsmetoder. Det ble satt mye inn på at tvangsmidler skulle unngås.

Jeg anbefaler et besøk på Gaustad museum, Sognsvannsveien 21, bygg nr.11. Åpningstiden er hver onsdag fra kl. 11.30 til 14.00.

Farvel til Tryvanns eldste gran

I over to hundre år har den stått som et landemerke ved Tryvann, men nå er det slutt. Den gamle granen er i ferd med å dø.

TEKST OG FOTO: CLEMENS SAERS

Et av Nordmarkas ikoner står livløst igjen, tørket inn og klar til å falle. Tryvannsgranen, den sta granen som ikke lot seg knekke når 3000 andre trær gav etter for høststormens herjinger i 1930. Det tilsvarer rundt 7000 kubikkmeter med tømmer. Den over 200 år gamle granen raget over alle andre trær med sine nesten 40 meter. Rundt stammen måler vi fire meter. Eldre enn den norske grunnloven har den stått stolt nordvendt og saktevoksende. Men nå er det slutt. Naturens eget renovasjonsverk har forlenget inntatt stammen. Alt fra svartspettehull til maur og andre insekter forsyner seg nå av den tørre veden.

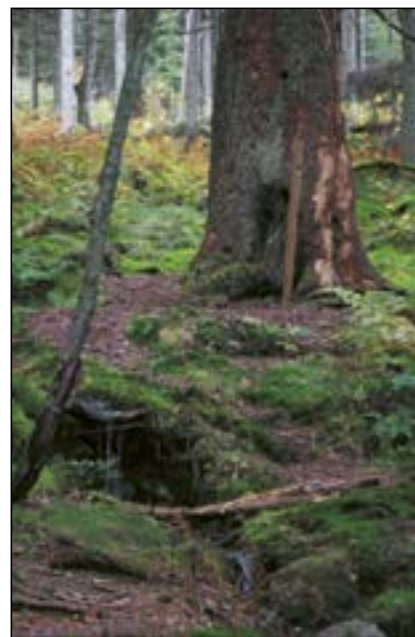
Brukte tømmeret etter stormen

Ved Tryvann, eller tre vatten som navnet kommer fra, stod det fra gammelt av en urskog av eldgamle trær i nordvendt terreng. Men når naturen selv ryddet opp i 1930 fikk man idéen om å bruke noe av det grøvste tømmeret til å bygge Tryvannstua. Vinteren og snøen kom tidlig høsten 1930, så det meste av trærne ble liggende til året etter. Tryvannstua ble reist av to

dyktige tømrere fra Odalen til en pris av 5400 kroner. Midt i 1960-årene drev skogsvesenet flathogst rundt Tryvannsgranen, men lot den gamle kjempen stå. Granen ble heller ikke noen gang tatt ut for å representere Norge på Piccadilly Circus, som julegave til England i forbindelse med adventtiden. Denne årlige juletradisjonen er en takk til britene for hjelpen de ga Norge under den siste verdenskrigen.

”Storebror” i Setskog

Tryvannsgranen har en storebror. Den blir kalt for Goliat etter den filisteiske kjempen i Gamle Testamentet som

Nærbilde av stammen ved roten. Treet er allerede godt tørket ut og vil stivne. En storm i 2013 vil knekke den som en kjempefyrstikk!

kjempet mot den unge David og tapte. Vår Goliat vokser mellom Tangenkryset i Setskog, Akershus og fylkesgrensa til Hedmark. Det er anslått å være fra 1770-årene. Treet har trolig vært omkring 47 meter på det høyeste. Vind og snø har brukket toppen flere ganger, og den gamle kjempen ble i 2005 utsatt for grov vandalisme slik at den måtte tas ned.

Viktig eksportvare for Norge

Men tilbake til granen. Forskerne er uenige om når granen ad naturlig vei fant tilbake til Norge etter den siste istiden.

På Vestlandet er det sikkert at den er plantet inn av mennesker. Granen har hatt stor betydning som eksportvare fra Norge til byene Amsterdam og London. Amsterdam er i hovedsak bygget opp av gran som ble brukt som pæler under husene. Mellom sandbunnen og overflaten ligger det der, mellom 17 til 20 meter med gjørme. Her står norsk gran fortsatt frisk og sterk da det er lite oksygen i gjørmene, slik at nedbryting nesten ikke finner sted. I London var man etter den store bybrannen i 1666 helt avhengig av granimport for gjenoppbygging av byen.

Hva skal nå være vårt nye landemerke når vi rusler fra Frognerseieren til Tryvann? I 1930 gikk diskusjonen høyt om det var riktig å ødelegge området rundt Tryvann ved å bygge et serveringssted. I dag er området igjen under utvikling med skiheisaktivitet året rundt, i tillegg til andre sportslige aktiviteter. Og videre, marka grensen debatteres som aldri før i dagspressen.

Flott vårtur til Ramme gård

Ramme gaard var et ukjent sted for mange av oss da vi dro av gårde med bussen til Hvitsten den 1. juni i år.

TEKST OG FOTO: FINN HOLDEN

Forventningene var kanskje heller ikke så store, men ble til de grader innfridd. Familien Fred Olsen kommer fra Hvitsten, og Ramme gaard har tilhørt familien i generasjoner. Edvard Munch kjøpte et hus ved kysten nedenfor gården i 1910 og eide det til sin død i 1942. Her malte han sine bilder til Universitetets Aula.

Bussen ble fylt til siste plass, og vi hadde ventelister. Vi kjørte en smal bygdevei, og bussen måtte kjøre sin vei etter å ha satt oss av i skogen ved inngangen. Så ble vi vist rundt på anlegget, og

for en park! Med bekk og fossefall, deltar hvor vannet rant saktere, med skulpturer rundt i anlegget og et teater hvor det spilles Shakespeare-forestillinger om sommeren. Nederst ved stranden ligger Edvard Munchs hus med en stor plattform foran inngangen. Der satt Munch sine store lerreter da han malte maleriene til Aulaen. Nede på stranden viste guiden oss hvor Munch hadde sett linjene i landskapet til de store bildene.

Oppe på platået ved inngangen til anlegget kunne vi følge byggingen av det store museet for Petter Olsens malerisamling, som er planlagt åpnet 1. mai 2013. Vinderen Historielag har tenkt seg tilbake til Ramme gaard i nærmeste framtid.

Etter besøket busset vi til Drøbak for lunsj på Kumlegården og en kort spasertur før bussturen hjem.

Høsttur til Linderud gård

Om lag 30 mennesker reiste den 27. september på oppdagelsesferd til en av de gamle storgårdene i Aker.

TEKST OG FOTO: FINN HOLDEN

Linderud gård har lang historie helt tilbake til middelalderen. Eierne hadde gjennom århundrene lagt under seg mange av gårdene i Groruddalen og blitt rike på trelasthandel. Gården har vært bebodd av stattholder Gyldenløves på 1600-tallet og ble senere Mathiesenslektens hovedsete. Vi gikk inn linderalleen fra Trondheimsveien og ble mottatt av konservator Kari Greve, som

viste oss rundt. Linderud forvaltes i dag av Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design.

Et vakkert veggur med kinesiske malerier hadde stått i kjøkkenet, overmalt da kineseriet ikke lenger var på moten.

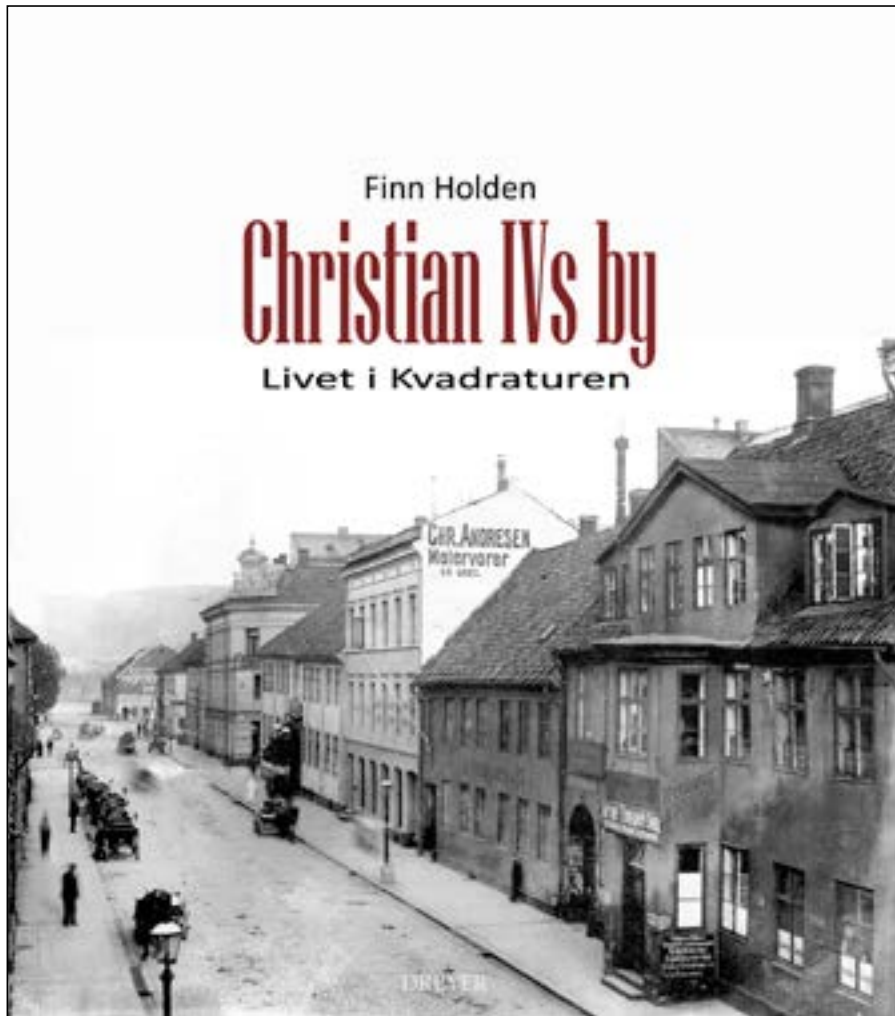
Et koppestell i kongelig dansk porselen var en gave fra kong Christian Frederik, en av mange prominente gjester på gården. Men koppestelet har aldri vært brukt. Til slutt var vi oppe i den store salen med praktfull utsikt over barokkhagen og Groruddalen.

En interessert gruppe fulgte godt med på omvisningen med spørsmål og kommentarer. Vi var godt fornøyd med turen.

Konservator Kari Greve foran et av ekteparene som har vært Linderuds eiere, begge barnebarn av gårdens legendariske eier Haagen Mathiesen. Han var gift to ganger, og et barnebarn fra hvert av ekteskapene fant kjærligheten sammen.

Ny bok om livet i Kvadraturen

Rådhusgaten rundt 1900. Til høyre ligger i dag Norges Bank.

Rådman Trond Claussøn med familie, første og annen kone og voksen datter.

Kong Christian IV flyttet i 1624 byen Oslo til Akershus festning, og ga den navnet Christiania. I dag kaller vi den bydelen som kongen grunnla, for Kvadraturen. Den ble utvidet mot Bjørvika ved å legge rammer av tømmer ned i stranden og fylle på med sagflis fra Akerselva og fyllmasse fra byen.

Boken handler om livet i Kvadraturen gjennom vel 200 år, livet i gatene og i husene. Vi møter kjøpmenn og høkere, håndverkere, arbeidere og tjenestefolk, vektøren, nattmannen og skarpretteren, soldater fra festningen og sivile i byen.

Byen var hele tiden avhengig av innflyttere fra omlandet og fra utlandet, for gjennom årene ble det født færre mennesker i byen enn de som døde. Byens inntekter hvilte på trelasthandelen med England og Nederland, som ga rikdom til noen og arbeid til mange. Vi får også et godt inntrykk av hvordan utenlandske turister opplevde den lille handelsbyen og livet der. Boken er rikt illustrert med om lag 160 bilder og kart.

*Uthulte furustammer ble brukt som vannrør i Kristiania i 200 år. Rørene var forbundet med jernskjøter.
Foto fra boken.*

ALF REFSUM – lektor på Ris, rektor på Vestheim

TEKST: FINN HOLDEN

Etter siste blad, som blant annet omhandlet familien Refsums liv på Vinderen under krigen, fikk jeg et langt brev fra Thorleif Borge, langvarig medlem. Han nevnte at Alf Refsum, som var lektor på Ris i krigsårene, senere ble rektor på Vestheim gymnas. Der arbeidet han i rundt 20 år, til skolen ble nedlagt i 1969.

Han nevnte at Refsum har blitt portrettert i Lars Saabye Christensens bok «Beatles», og var en meget godt likt og respektert rektor og fysikklærer.

Lars Saabye Christensen skriver fra første skoledag på Vestheim:

«Tilslutt kom rektor, han husker jeg. Jøss, han ligna litt på Hitler, eller Arnulf Øverland, samme barten knalltett bust under nesen, og så skarra han, det kilte i øra, og en lutrygga fyr nede ved døra fikk nysekule av alle de r`ene, det var ganske spetakkel.» (s. 126)

Senere ble «jeg» innkalt til rektor: *«Sandpapiret satt bak bordet og bladde energisk i (skoleavisen) Vill Vest. Lurte på om han gredde barten sin. Eller om den bare vokste sånn. Jeg strøk fingeren min under nesa mi. Mjuka dun. Fjær.»* (s. 421)

Borge skriver at Refsum alltid hadde en klasse i fysikk ved siden av rektorstillingen, og disse elevene «var alltid overveldende begeistret for ham, både som pedagog og menneske.»

Borge nevner også at lektorer ved Vestheim som han har snakket med, nevnte at *«Alf Refsum hadde vært en meget god og omtenkstom sjef, særdeles hjelpsom og støttende overfor yngre, nyansatte lektorer, slik at han alltid hadde en høy stjerne i sin egen stab.»*

Et styremedlem og gammel Vestheimelev har fortalt at Refsum i hans tid bare gikk under navnet «Kapteinen».

*Alf Refsum
Foto fra familiealbum.*